

LITERATURE**ХУДОЖНЯ РЕАЛІЗАЦІЯ МОТИВІВ «САМОТНІСТЬ» І «МІСТО»
В НОВЕЛІСТИЦІ ОКТАЯ АКБАЛА****Бурлакова І. В.**

*доктор філологічних наук,
завідувач кафедри української мови та культури
Національний авіаційний університет*

Сенчило Н. О.

*кандидат філологічних наук,
викладач кафедри української мови та культури
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна*

Однією з показових тем духовних пошуків у психологічній новелістиці турецького письменника Октая Акбала (1923-2015) є тема відчуження людини, самоізоляція від світу та пов'язана з нею проблема самотності. Предметом художнього осмислення письменника стають рефлексії людини на буденність життя – проблема, що розвивалася в контексті змістових домінант турецької соціальної новели першої половини ХХ століття [4].

У європейській літературі зазначеного періоду активізується інтерес до теми «місто й людина». У роботах таких літературознавців, як Н. Анісімова, Г. Клічак, Т. Кононенко, Ю. Федець зазначається, що тема міста реалізується через пізнавання психологічних станів та героя. За Георгом Зіммельом, «найглибша проблема сучасного життя з'являється через претензію індивіда на збереження автономії й індивідуальності власного існування перед обличчям соціальних сил, історичної спадщини, – зовнішньої культури і технології життя» [3].

Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених реалізації мотиву «місто й людина» в літературі, ця тема продовжує викликати інтерес науковців.

Турецький письменник Октай Акбал художньо осмислює цю проблему через бінарне поєднання мотивів «самотність» і «місто». Мета дослідження полягає в аналізі реалізації мотивів «самотність» і «місто» у новелістиці Октая

Акбала на прикладі новел «Газета Магмут-бея», «Брудна дорога», «Веселий світ», «Безповоротне».

Мотиви «відчуження» – «самотність». Герой новели «Газета Магмут-бея» після сильного емоційного переживання (звільнення зі служби) не може змиритися з несправедливістю суспільства, прийняти його жорстокі закони, він протестує, перетворюючи фасад свого будинку на газету, яку наповнює статтями, власноруч написаними крейдою на стінах. Втрата роботи й хвороба стали причиною замкненого та самотнього способу життя. Герой прагне розірвати коло ізоляції й нерозуміння, він не приймає байдужості світу до нього, а світ не приймає Магмут-бея, бо той дуже змінився. Перший крок назустріч світові був невдалим: «Спочатку він намагався з вікна свого будинку звертатися до перехожих. Проте це йому не вдалося» [1, с. 283].

Тоді Магмут-бей реалізує себе в ролі редактора й видавця газети на стінах власного дому. Людина, яку не чують, стає людиною, що пише. У новелі О. Акбал зображує індивіда, який не хоче змиритися зі своїм вимушеним відчуженням. Байдужість перехожих, які давно звикли до дивацтва Магмут-бея і вже абсолютно не цікавляться його газетою, ще глибше травмує і засмучує персонажа. Топос міста постає як територія байдужості. Між будинком Магмут-бея й містом пролягає лінія когнітивного розлому, окреслена стіною-газетою. Мотив самотності в новелі набуває екзистенційної конотації. Текст на стіні будинку Магмут-бея стає подією лише в його особистому хронотопі, а місто як зона відчуження із її власним хронотопом не фокусується на цій події.

Мотиви «місто-ворог» – «самотність». В інший спосіб реалізується мотив самотності (самотньої людини) у новелі «Брудна дорога», де герой цілеспрямовано відсторонюється від оточуючого світу через гостре усвідомлення тих нещасть, які він несе людям. Відтепер він збоку спостерігає за жалюгідним життям людей у місті: «Все відбувалося начебто у іншому світі, де я ніколи раніше не був... Я злився на світ. Міста, люди з їх метушнею і невіглаством – на одній планеті, я – на іншій», – висловлює свої роздуми персонаж [1, с. 284]. Герой постійно внутрішньо конфліктує з містом, яке тисне на нього, поглинає і розчиняє в собі, яке є джерелом негативних емоцій і деструктивних думок: «Місто заволоділо мною, як восьминіг, воно душило мене безглуздою розкішною своєю будівель, своєю безкінечною порожнечою» [1, с. 285]. На думку героя, місто перетворює людей у потворних істот, які, окрім боротьби за існування, що полягає у пошуку розсипаного вугілля, нічого не знають. Вугілля стає метафорою основної цінності та символом щасливого життя, наповненого любов'ю, що разом з димом вилітає в небо через димарі будинків. Єдиним топосом, сповненим для героя сенсом, є брудна дорога, що

виблискує у вечірньому світлі. У ній блукаюча душа героя бачить порятунок, бо вона пов'язує його з іншим світом. «Ті, хто не затримувався на дорозі, йшли у своє порожнє, вузьке життя, йшли, не обертаючись. І лише одна тінь, як привид, блукала навколо дороги, то наближаючись, то віддаляючись. Вона шукала у людей втіхи та звільнення від своїх безкінечних протиріч, від безмістовності оточуючого її життя, від безкінечної порожнечі існування» [1, с. 286]. Мотив самотності посилюється сюжетом неподоланої дороги, а акцентована притчовість тексту утверджує жанровий статус новели-параболи, глибокий психологізм якої реалізується через фіксацію внутрішніх рефлексій героя, де домінують трагізм і розчарування.

Мотиви «місто-ілюзія» – «самотність». Мотив міста, що відображається у наївній свідомості дівчинки, з'являється у новелі О. Акбала «Веселий світ». На відміну від сірого песимістичного уявлення про місто героя оповідання «Брудна дорога», Зехра дивиться на нього наївними очима дитини, яку вражає зовнішня краса, вишуканість і велич. У бурхливому та яскравому житті, що вирує на широких вулицях, Зехра бачить порятунок від своєї самотності й печалі, які постійно супроводжують її у непривітному будинку господаря. Вона наївно мріє вирватись з тісної темної комірчини і зайняти своє місце у «веселому світі», що так приваблює своєю незвичайністю. Проте цей «казковий» світ не приймає дівчинку й автор тонко нюансує картину цього відторгнення влучними метафорами: «Вона самотня крапля життя, крихітна піщинка всесвіту. Ніхто не звертав на неї уваги. Погляди людей, не затримуючись, пропливали мимо» [1, с. 292]. Читач розуміє перспективу подальшого посилення трагізму оповіді про життя самотньої людини, котра потрапила у власноруч виплетені тенета ілюзій. Поетика екзистенційного абсурду в новелі утверджується на рівні сюжету: героїня ще продовжує вірити в те, що таке красиве місто не може бути байдужим і воно приймає всіх, хто хоче стати частиною його великого світу. Вдало підібрані автором деталі сигналізують, що згодом веселий і яскравий світ перетвориться для Зегри в нудне, сіре й жорстоке місто, а її самотність від того стане ще глибшою.

Новела «Безповоротне» торкається долі близьких у минулому людей: чоловіка і жінки, які у пошуках примарного щастя розминулися на життєвій дорозі. Мотив самотності є наскрізним у творі. Випадкова зустріч навіює героям спогади про молодість, змушує проаналізувати власне життя. Відсутність спільних тем для розмови кожного наштовхує на думку про недоречність та непотрібність зустрічі, яка сколихнула давно забуті почуття і змусила переосмислити взаємні образи. З'являється тип розчарованої життям людини, яка у буденній суєті втрачає надію на щастя.

Бінарний дискурс мотивів самотності й міста у новелах О. Акбала посилює відчуття трагічного урбанізму, притаманного європейській літературі. Урбаністичне оточення слугує тлом, на якому виразно проявляється прогресуюча екзистенційна самотність героя у новелі «Газета Магмут-бея» і боротьба з відчуженням. Мотив самотності у новелі «Брудна дорога» реалізується через конфлікт «місто-особистість», де місто у сприйнятті героя виступає ворожою й деструктивною силою. У новелі «Веселе життя» наскрізний мотив «місто й самотність» трансформується від ілюзії щастя до розчарування і глибокої самотності особистості. У подальшому перспективним видається компаративний аналіз психологічних новел О. Акбала та малої прози українських письменників 1920–1930-х рр., а також першого повоєнного десятиліття, у яких, на думку науковців [2], особливо виразно звучить мотив трагічного урбанізму на тлі руйнування селянської «цивілізації» та нових ідеологічних і ментальних викликів доби.

Література:

1. Акбал О. Веселый мир. Грязная дорога. Невозвратное. / Октай Акбал; пер. с тур. Р. Юсиповой // Наша улица. Турецкая новелла XX века. – М.: Издательство восточной литературы, 1962. – С. 284-292.
2. Бурлакова І. «Ми у руці тримаєм тільки зерна...»: новелістика на тлі маніфестацій МУРу: Монографія. – К.: Приватний видавець Якубець А.В., 2010. – 360 с.
3. Зіммель Г. Великі міста і духовне життя [Електронний ресурс] / Г. Зіммель // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2003 // Режим доступу до ресурсу: <http://www.ji.lviv.ua/n29texts/zimmel.htm>. (17.04.2017).
4. Сенчило Н. Соціальна турецька новела першої половини XX століття: жанрові особливості, типологія героїв: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук, спец. 10.01.04 «література зарубіжних країн». – Київ, 2013. – 19 с.
5. Oktay Akbal Kimdir? Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.turkedebiyati.org/oktay_akbal.html (17.04.2017).